

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΕΝΟΤΗΤΑ 3η

10. καλῶς δέ μοι δοκεῖ ὁ Λυκούργος νομοθετῆσαι καὶ ἦ μέχρι γήρως ἀσκοῖτ' ἂν ἀρετῇ. ἐπὶ γὰρ τῷ τέρματι τοῦ βίου τὴν κρίσιν τῆς γεροντίας προσθεῖς ἐποίησε μηδὲ ἐν τῷ γήρῳ ἀμελεῖσθαι τὴν καλοκάγαθίαν. [2] ἀξιάγαστον δ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἐπικουρῆσαι τῷ τῶν ἀγαθῶν γήρῳ: θεῖς γὰρ τοὺς γέροντας κυρίους τοῦ περὶ τῆς ψυχῆς ἀγῶνος διέπραξεν ἐντιμότερον εἶναι τὸ γῆρας τῆς τῶν ἀκμαζόντων ῥώμης. [3] εἰκότως δέ τοι καὶ σπουδάζεται οὗτος ὁ ἀγὼν μάλιστα τῶν ἀνθρωπίνων. καλοὶ μὲν γὰρ καὶ οἱ γυμνικοί: ἀλλ' οὗτοι μὲν σωμάτων εἰσίν: ὁ δὲ περὶ τῆς γεροντίας ἀγὼν ψυχῶν ἀγαθῶν κρίσιν παρέχει. ὅσω οὖν κρείττων ψυχὴ σώματος, τοσούτω καὶ οἱ ἀγῶνες οἱ τῶν ψυχῶν ἢ οἱ τῶν σωμάτων ἀξιοσπουδαστότεροι.

[4] τόδε γε μὴν τοῦ Λυκούργου πῶς οὐ μέγਾਲως ἄξιον ἀγασθῆναι; ὅς ἐπειδὴ κατέμαθεν ὅτι ὅπου οἱ βουλόμενοι ἐπιμελοῦνται τῆς ἀρετῆς οὐχ ἱκανοὶ εἰσι τὰς πατρίδας αὔξειν, [ἐκεῖνος] ἐν τῇ Σπάρτῃ ἠνάγκασε δημοσίᾳ πάντας πάσας ἀσκεῖν τὰς ἀρετάς. ὥσπερ οὖν [οἱ ἰδιῶται] τῶν ἰδιωτῶν διαφέρουσιν ἀρετῇ οἱ ἀσκοῦντες τῶν ἀμελούντων, οὕτω καὶ ἡ Σπάρτη εἰκότως πασῶν τῶν πόλεων ἀρετῇ διαφέρει, μόνῃ δημοσίᾳ ἐπιτηδεύουσα τὴν καλοκάγαθίαν. [5] οὐ γὰρ κάκεῖνο καλόν, τὸ τῶν ἄλλων πόλεων κολαζουσῶν ἢν τίς τι ἕτερος ἕτερον ἀδικῇ, ἐκεῖνον ζημίας μὴ ἐλάττους ἐπιθεῖναι εἴ τις φανερός εἴη ἀμελῶν τοῦ ὡς βέλτιστος εἶναι; [6] ἐνόμιζε γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὑπὸ μὲν τῶν ἀνδραποδιζομένων τινὰς ἢ ἀποστερούντων τι ἢ

κλεπτόντων τοὺς βλαπτομένους μόνον ἀδικεῖσθαι, ὑπὸ δὲ τῶν κακῶν καὶ ἀνάνδρων ὅλας τὰς πόλεις προδίδοσθαι. ὥστε εἰκότως ἔμοιγε δοκεῖ τούτοις μεγίστας ζημίας ἐπιθεῖναι. [7] ἐπέθηκε δὲ καὶ τὴν ἀνυπόστατον ἀνάγκην ἀσκεῖν ἅπασαν πολιτικὴν ἀρετὴν. τοῖς μὲν γὰρ τὰ νόμιμα ἐκτελοῦσιν ὁμοίως ἅπασιν τὴν πόλιν οἰκείαν ἐποίησε, καὶ οὐδὲν ὑπελογίσατο οὔτε σωμάτων οὔτε χρημάτων ἀσθένειαν: εἰ δὲ τις ἀποδειλιάσειε τοῦ τὰ νόμιμα διαπονεῖσθαι, τοῦτον ἐκεῖνος ἀπέδειξε μηδὲ νομίζεσθαι ἔτι τῶν ὁμοίων εἶναι. [8] ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν παλαιότατοι οὗτοι οἱ νόμοι εἰσὶ, σαφές: ὁ γὰρ Λυκοῦργος κατὰ τοὺς Ἡρακλείδας λέγεται γενέσθαι: οὕτω δὲ παλαιοὶ ὄντες ἔτι καὶ νῦν τοῖς ἄλλοις καινότατοί εἰσι: καὶ γὰρ τὸ πάντων θαυμαστότατον ἐπαινοῦσι μὲν πάντες τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα, μιμεῖσθαι δὲ αὐτὰ οὐδεμία πόλις ἐθέλει.

11. καὶ ταῦτα μὲν δὴ κοινὰ ἀγαθὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ: εἰ δὲ τις βούλεται καταμαθεῖν ὅ τι καὶ εἰς τὰς στρατείας βέλτιον τῶν ἄλλων ἐμηχανήσατο, ἕξεστι καὶ τούτων ἀκούειν. [2] πρῶτον μὲν τοίνυν οἱ ἔφοροι προκηρύττουσι τὰ ἔτη εἰς ἃ δεῖ στρατεῦεσθαι καὶ ἵππεῦσι καὶ ὀπλίταις, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς χειροτέχναις: ὥστε ὅσοις περ ἐπὶ πόλεως χρῶνται ἄνθρωποι, πάντων τούτων καὶ ἐπὶ στρατιᾶς οἱ Λακεδαιμόνιοι εὐποροῦσι: καὶ ὅσων δὲ ὀργάνων ἢ στρατιᾶ κοινῇ δεηθεῖν ἄν, ἅπαντα τὰ μὲν ἀμάξῃ προστέτακται παρέχειν, τὰ δὲ ὑποζυγίῳ: οὕτω γὰρ ἤκιστ' ἄν τὸ ἐλλεῖπον διαλάθοι. [3] εἰς γε μὴν τὸν ἐν τοῖς ὀπλοῖς ἀγῶνα τοιάδ' ἐμηχανήσατο, στολὴν μὲν ἔχειν

φοινικίδα, ταύτην νομίζων ἥκιστα μὲν γυναικεία κοινωνεῖν, πολεμικωτάτην δ' εἶναι, καὶ χαλκῆν ἀσπίδα: καὶ γὰρ τάχιστα λαμπρύνεται καὶ σχολαιοτάτα ῥυπαίνεται. ἐφῆκε δὲ καὶ κομᾶν τοῖς ὑπὲρ τὴν ἡβητικὴν ἡλικίαν, νομίζων οὕτω καὶ μείζους ἂν καὶ ἐλευθεριωτέρους καὶ γοργοτέρους φαίνεσθαι. [4] οὕτω γε μὴν κατεσκευασμένων μόρας μὲν διεῖλεν ἕξ καὶ ἰππέων καὶ ὀπλιτῶν. ἐκάστη δὲ τῶν ὀπλιτικῶν μορῶν ἔχει πολέμαρχον ἓνα, λοχαγούς τέτταρας, πεντηκοντῆρας ὀκτώ, ἐνωμοτάρχους ἑκκαίδεκα. ἐκ δὲ τούτων τῶν μορῶν διὰ παρεγγυήσεως καθίστανται τοτὲ μὲν εἰς . . . ἐνωμοτίας, τοτὲ δὲ εἰς τρεῖς, τοτὲ δὲ εἰς ἕξ. [5] ὁ δὲ οἱ πλεῖστοι οἴονται, πολυπλοκωτάτην εἶναι τὴν ἐν ὅπλοις Λακωνικὴν τάξιν, τὸ ἐναντιώτατον ὑπειλήφασιν τοῦ ὄντος: εἰσὶ μὲν γὰρ ἐν τῇ Λακωνικῇ τάξει οἱ πρωτοστάται ἄρχοντες, καὶ ὁ στίχος ἕκαστος πάντ' ἔχων ὅσα δεῖ παρέχεσθαι. [6] οὕτω δὲ ῥάδιον ταύτην τὴν τάξιν μαθεῖν ὡς ὅστις τοὺς ἀνθρώπους δύναται γινώσκειν οὐδεὶς ἂν ἀμάρτοι: τοῖς μὲν γὰρ ἡγεῖσθαι δέδοται, τοῖς δὲ ἔπεσθαι τέτακται. αἱ δὲ παραγωγαὶ ὥσπερ ὑπὸ κήρυκος ὑπὸ τοῦ ἐνωμοτάρχου λόγῳ δηλοῦνται <καὶ> ἀραιαί τε καὶ βαθύτεραι αἱ φάλαγγες γίνονται: ὧν οὐδὲν οὐδ' ὅπωςτιοῦν χαλεπὸν μαθεῖν. [7] τὸ μέντοι κἂν ταραχθῶσι μετὰ τοῦ παρατυχόντος ὁμοίως μάχεσθαι, ταύτην τὴν τάξιν οὐκέτι ῥάδιόν ἐστι μαθεῖν πλὴν τοῖς ὑπὸ τῶν τοῦ Λυκούργου νόμων πεπαιδευμένοις. [8] εὐπορώτατα δὲ καὶ ἐκεῖνα Λακεδαιμόνιοι ποιοῦσι τὰ τοῖς ὀπλομάχοις πάνυ δοκοῦντα

χαλεπὰ εἶναι: ὅταν μὲν γὰρ ἐπὶ κέρως πορεύωνται, κατ' οὐρὰν δῆπου ἐνωμοτία <ἐνωμοτία> ἔπεται: ἐὰν δ' ἐν τῷ τοιούτῳ ἐκ τοῦ ἐναντίου πολεμία φάλαγξ ἐπιφανῆ, τῷ ἐνωμοτάρχῳ παρεγγυᾶται εἰς μέτωπον παρ' ἀσπίδα καθίστασθαι, καὶ διὰ παντὸς οὕτως, ἔστ' ἂν ἡ φάλαγξ ἐναντία καταστῆ. ἦν γε μὴν οὕτως ἐχόντων ἐκ τοῦ ὀπισθεν οἱ πολέμιοι ἐπιφανῶσιν, ἐξελίττεται ἕκαστος ὁ στίχος, ἵνα οἱ κράτιστοι ἐναντίοι αἰεὶ τοῖς πολεμίοις ὦσιν. [9] ὅτι δὲ ὁ ἄρχων εὐώνυμος γίνεταί, οὐδ' ἐν τούτῳ μειονεκτεῖν ἠγοῦνται, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ πλεονεκτεῖν. εἰ γὰρ τινες κυκλοῦσθαι ἐπιχειροῖεν, οὐκ ἂν κατὰ τὰ γυμνά, ἀλλὰ κατὰ τὰ ὀπλισμένα περιβάλλοιεν ἂν. ἦν δέ ποτε ἕνεκά τινος δοκῆ συμφέρειν τὸν ἡγεμόνα δεξιὸν κέρας ἔχειν, στρέψαντες τὸ ἄγημα ἐπὶ κέρας ἐξελίττουσι τὴν φάλαγγα, ἔστ' ἂν ὁ μὲν ἡγεμὼν δεξιὸς ᾖ, ἡ δὲ οὐρὰ εὐώνυμος γένηται. [10] ἦν δ' αὖ ἐκ τῶν δεξιῶν πολεμίων τάξις ἐπιφαίνεται ἐπὶ κέρως πορευομένων, οὐδὲν ἄλλο πραγματεύονται ἢ τὸν λόχον ἕκαστον ὥσπερ τριήρη ἀντίπρωρον τοῖς ἐναντίοις στρέφουσι, καὶ οὕτως αὖ γίνεταί ὁ κατ' οὐρὰν λόχος παρὰ δόρυ. ἦν γε μὴν κατὰ τὰ εὐώνυμα πολέμιοι προσίωσιν, οὐδὲ τοῦτ' ἐῷσιν, ἀλλὰ προθέουσιν ἢ [ἐναντίους] ἀντιπάλους τοὺς λόχους στρέφουσι: καὶ οὕτως αὖ ὁ κατ' οὐρὰν λόχος παρ' ἀσπίδα καθίσταται.

12. ἐρῶ δὲ καὶ ἡ στρατοπεδεύεσθαι ἐνόμισε χρῆναι Λυκούργος. διὰ μὲν γὰρ τὸ τὰς γωνίας τοῦ τετραγώνου ἀχρήστους εἶναι κύκλον ἐστρατοπεδεύσατο, εἰ μὴ ὄρος

ἀσφαλές εἶη ἢ τεῖχος ἢ ποταμὸν ὀπισθεν ἔχοιεν. [2] φυλακάς γε μὴν ἐποίησε μεθήμερινὰς τὰς μὲν παρὰ τὰ ὄπλα εἴσω βλεπούσας: οὐ γὰρ πολεμίων ἔνεκα ἀλλὰ φίλων αὐταὶ καθίστανται: τοὺς γε μὴν πολεμίους ἵππεῖς φυλάττουσιν ἀπὸ χωρίων ὧν ἂν ἐκ πλείστου προορῶεν εἰ [δέ] τις προσίοι. [3] νύκτωρ <δὲ> ἔξω τῆς φάλαγγος ἐνόμισεν ὑπὸ Σκιριτῶν προφυλάττεσθαι: ἄνδρες δ' ἤδη καὶ ὑπὸ ξένων ... [4] αὐτῶν τινες συμπαρόντες: τὸ δὲ ἔχοντας τὰ δόρατα ἀεὶ περιμέναι, εὖ καὶ τοῦτο δεῖ εἰδέναι, ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἔνεκά ἐστιν οὐπὲρ καὶ τοὺς δούλους εἰργουσιν ἀπὸ τῶν ὄπλων, καὶ τοὺς ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀπιόντας οὐ δεῖ θαυμάζειν ὅτι οὔτε ἀλλήλων οὔτε τῶν ὄπλων πλέον ἢ ὅσον μὴ λυπεῖν ἀλλήλους ἀπέρχονται: καὶ γὰρ ταῦτα ἀσφαλείας ἔνεκα ποιοῦσιν. [5] μεταστρατοπεδεύονται γε μὴν πυκνὰ καὶ τοῦ σίνεσθαι τοὺς πολεμίους ἔνεκα καὶ τοῦ ὠφελεῖν τοὺς φίλους. καὶ γυμνάζεσθαι δὲ προαγορεύεται ὑπὸ τοῦ νόμου ἅπασιν Λακεδαιμονίοις, ἕωςπερ ἂν στρατεύωνται. ὥστε μεγαλοπρεπεστέρους μὲν αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτοῖς γίνεσθαι, ἐλευθεριωτέρους δὲ τῶν ἄλλων φαίνεσθαι. δεῖ δὲ οὔτε περίπατον οὔτε δρόμον μάσσω ποιεῖσθαι ἢ ὅσον ἂν ἡ μόρα ἐφήκη, ὅπως μηδεὶς τῶν αὐτοῦ ὄπλων πόρρω γίγνηται. [6] μετὰ δὲ τὰ γυμνάσια καθίζει μὲν ὁ πρῶτος πολέμαρχος κηρύττει: ἔστι δὲ τοῦτο ὥσπερ ἐξέτασις: ἐκ τούτου δὲ ἀριστοποιεῖσθαι καὶ ταχὺ τὸν πρόσκοπον ἀπολύεσθαι: ἐκ τούτου δ' αὖ διατριβαὶ καὶ ἀναπαύσεις πρὸ τῶν ἐσπερινῶν γυμνασίων. [7] μετὰ γε μὴν ταῦτα δειπνοποιεῖσθαι κηρύττεται, καὶ ἐπειδὴν

ἄσωσιν εἰς τοὺς θεοὺς οἷς ἂν κεκαλλιερηκότες ὦσιν, ἐπὶ τῶν ὄπλων ἀναπαύεσθαι. ὅτι δὲ πολλὰ γράφω οὐ δεῖ θαυμάζειν: ἦκιστα γὰρ Λακεδαιμονίοις εὐροὶ ἂν τις παραλελειμμένα ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς ὅσα δεῖται ἐπιμελείας.

13. διηγῆσομαι δὲ καὶ ἦν ἐπὶ στρατιᾶς ὁ Λυκοῦργος βασιλεῖ δύναμιν καὶ τιμὴν κατεσκεύασε. πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ φρουρᾶς τρέφει ἡ πόλις βασιλέα καὶ τοὺς σὺν αὐτῶ: συσκηνοῦσι δὲ αὐτῶ οἱ πολέμαρχοι, ὅπως αἰεὶ συνόντες μᾶλλον καὶ κοινοβουλῶσιν, ἦν τι δέωνται: συσκηνοῦσι δὲ καὶ ἄλλοι τρεῖς ἄνδρες τῶν ὁμοίων: οὗτοι τούτοις ἐπιμελοῦνται πάντων τῶν ἐπιτηδείων, ὡς μηδεμία ἀσχολία ἢ αὐτοῖς τῶν πολεμικῶν ἐπιμελεῖσθαι. [2] ἐπαναλήψομαι δὲ ὡς ἐξορμαῖται σὺν στρατιᾷ ὁ βασιλεὺς. θύει μὲν γὰρ πρῶτον οἴκοι ὧν Διὶ Ἀγήτορι καὶ τοῖς σιοῖν [αὐτῶ]: ἦν δὲ ἐνταῦθα καλλιερῆση, λαβὼν ὁ πυρφόρος πῦρ ἀπὸ τοῦ βωμοῦ προηγεῖται ἐπὶ τὰ ὄρια τῆς χώρας: ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκεῖ αὖ θύεται Διὶ καὶ Ἀθηνᾶ. [3] ὅταν δὲ ἀμφοῖν τούτοις τοῖν θεοῖν καλλιερῆθῃ, τότε διαβαίνει τὰ ὄρια τῆς χώρας: καὶ τὸ πῦρ μὲν ἀπὸ τούτων τῶν ἱερῶν προηγεῖται οὐποτε ἀποσβεννύμενον, σφάγια δὲ παντοῖα ἔπεται. αἰεὶ δὲ ὅταν θύηται, ἄρχεται μὲν τούτου τοῦ ἔργου ἔτι κνεφαῖος, προλαμβάνειν βουλόμενος τὴν τοῦ θεοῦ εὐνοίαν. [4] πάρεισι δὲ περὶ τὴν θυσίαν πολέμαρχοι, λοχαγοί, πεντηκοντῆρες, ξένων στρατάρχοι, στρατοῦ σκευοφορικοῦ ἄρχοντες, καὶ τῶν ἀπὸ τῶν πόλεων δὲ στρατηγῶν ὁ βουλόμενος: [5] πάρεισι δὲ καὶ τῶν ἐφόρων

δύο, οἱ πολυπραγμονοῦσι μὲν οὐδέν, ἦν μὴ ὁ βασιλεὺς προσκαλῆ: ὀρῶντες δὲ ὅ τι ποιεῖ ἕκαστος πάντας σωφρονίζουσιν, ὡς τὸ εἰκός. ὅταν δὲ τελεσθῆ τὰ ἱερά, ὁ βασιλεὺς προσκαλέσας πάντας παραγγέλλει τὰ ποιητέα. ὥστε ὀρῶν ταῦτα ἠγήσαιο ἂν τοὺς μὲν ἄλλους αὐτοσχεδιαστὰς εἶναι τῶν στρατιωτικῶν, Λακεδαιμονίους δὲ μόνους τῷ ὄντι τεχνίτας τῶν πολεμικῶν. [6] ἐπειδὴν γε μὴν ἠγήται βασιλεὺς, ἦν μὲν μηδεὶς ἐναντίος φαίνεται, οὐδεὶς αὐτοῦ πρόσθεν πορεύεται, πλὴν Σκιρίται καὶ οἱ προερευνώμενοι ἵππεῖς: ἦν δὲ ποτε μάχην οἴωνται ἔσεσθαι, λαβὼν τὸ ἄγημα τῆς πρώτης μόρας ὁ βασιλεὺς ἄγει στρέψας ἐπὶ δόρυ, ἔστ' ἂν γένηται ἐν μέσῳ δυοῖν μόραιν καὶ δυοῖν πολεμάρχοιν. [7] οὓς δὲ δεῖ ἐπὶ τούτοις τετάχθαι, ὁ πρεσβύτατος τῶν περὶ δαμοσίαν συντάττει: εἰσὶ δὲ οὗτοι ὅσοι ἂν σύσκηνοι ᾧσι τῶν ὁμοίων, καὶ μάντιες καὶ ἰατροὶ καὶ αὐληταὶ <καὶ> οἱ τοῦ στρατοῦ ἄρχοντες, καὶ ἐθελούσιοι ἦν τινες παρῶσιν. ὥστε τῶν δεομένων γίγνεσθαι οὐδὲν ἀπορεῖται: οὐδὲν γὰρ ἀπρόσκεπτόν ἐστι. [8] μάλα δὲ καὶ τάδε ὠφέλιμα, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐμηχανήσατο Λυκούργος εἰς τὸν ἐν ὅπλοις ἀγῶνα. ὅταν γὰρ ὀρῶντων ἤδη τῶν πολεμίων χίμαιρα σφαγιάζηται, αὐλεῖν τε πάντας τοὺς παρόντας αὐλητὰς νόμος καὶ μηδένα Λακεδαιμονίων ἀστεφάνωτον εἶναι: καὶ ὅπλα δὲ λαμπρύνεσθαι προαγορεύεται. [9] ἔξεστι δὲ τῷ νέῳ καὶ κεχρισμένῳ εἰς μάχην συνιέναι καὶ παιδρὸν εἶναι καὶ εὐδόκιμον. καὶ παρακελεύονται δὲ τῷ ἐνωμοτάρχῳ: οὐδ' ἀκούεται γὰρ εἰς ἑκάστην πᾶσαν τὴν ἐνωμοσίαν ἀφ' ἑκάστου ἐνωμοτάρχου

ἔξω: ὅπως δὲ καλῶς γίγνηται πολεμάρχῳ δεῖ μέλειν. [10] ὅταν γε μὴν καιρὸς δοκῇ εἶναι στρατοπεδεύεσθαι, τούτου μὲν δὴ κύριος βασιλεὺς καὶ τοῦ δεῖξαι γε ὅπου δεῖ: τὸ μέντοι πρεσβείας ἀποπέμπεσθαι καὶ φιλίας καὶ πολεμίας, τοῦτ' οὐ βασιλέως. καὶ ἄρχονται μὲν πάντες ἀπὸ βασιλέως, ὅταν βούλωνται προᾶξαι τι. [11] ἦν δ' οὖν δίκης δεόμενός τις ἔλθῃ, πρὸς ἑλλανοδίκας τοῦτον ὁ βασιλεὺς ἀποπέμπει, ἦν δὲ χρημάτων, πρὸς ταμίας, ἦν δὲ ληίδα ἄγων, πρὸς λαφυροπώλας. οὕτω δὲ πραττομένων βασιλεῖ οὐδὲν ἄλλο ἔργον καταλείπεται ἐπὶ φρουρᾶς ἢ ἱερεῖ μὲν τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς εἶναι, στρατηγῶ δὲ τὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

14. εἰ δὲ τίς με ἔροιτο εἰ καὶ νῦν ἔτι μοι δοκοῦσιν οἱ Λυκούργου νόμοι ἀκίνητοι διαμένειν, τοῦτο μὰ Δία οὐκ ἂν ἔτι θρασέως εἶποιμι. [2] οἶδα γὰρ πρότερον μὲν Λακεδαιμονίους αἰρουμένους οἴκοι τὰ μέτρια ἔχοντας ἀλλήλοις συνεῖναι μᾶλλον ἢ ἀρμόζοντας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κολακευομένους διαφθειρέσθαι. [3] καὶ πρόσθεν μὲν οἶδα αὐτοὺς φοβουμένους χρυσίον ἔχοντας φαίνεσθαι: νῦν δ' ἔστιν οὖς καὶ καλλωπιζομένους ἐπὶ τῷ κεκτῆσθαι. [4] ἐπίσταμαι δὲ καὶ πρόσθεν τούτου ἔνεκα ξενηλασίας γιγνομένας καὶ ἀποδημεῖν οὐκ ἔξόν, ὅπως μὴ ῥαδιουργίας οἱ πολῖται ἀπὸ τῶν ξένων ἐμπίμπλαιντο: νῦν δ' ἐπίσταμαι τοὺς δοκοῦντας πρώτους εἶναι ἐσπουδακότας ὡς μηδέποτε παύονται ἀρμόζοντες ἐπὶ ξένης. [5] καὶ ἦν μὲν ὅτε ἐπεμελοῦντο ὅπως ἄξιοι εἶεν ἡγεῖσθαι: νῦν δὲ πολὺ μᾶλλον πραγματεύονται ὅπως ἄρξουσιν ἢ ὅπως ἄξιοι τούτων ἔσονται. [6] τοιγαροῦν οἱ Ἕλληνες πρότερον μὲν

ιόντες εἰς Λακεδαίμονα ἐδέοντο αὐτῶν ἡγεῖσθαι ἐπὶ τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν: νῦν δὲ πολλοὶ παρακαλοῦσιν ἀλλήλους ἐπὶ τὸ διακωλύειν ἄρξαι πάλιν αὐτούς. [7] οὐδὲν μέντοι δεῖ θαυμάζειν τούτων τῶν ἐπιψόγων αὐτοῖς γιγνομένων, ἐπειδὴ φανεροί εἰσιν οὔτε τῷ θεῷ πειθόμενοι οὔτε τοῖς Λυκούργου νόμοις.

Η μετάφραση είναι του Στάθη Παπακωνσταντίνου

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Είμαι της γνώμης πως ο Λυκούργος νομοθέτησε σωστά σε τούτο επιπλέον, με ποιο τρόπο δηλ. θα μπορούσε ή αρετή να ασκείται μέχρι το τέρμα της ζωής. Πράγματι τοποθετώντας τη διαδικασία στελέχωσης της γερουσίας προς το τέλος της ζωής κατάφερε, ώστε ούτε και στα γεράματα να παραμελείται η αρετή. Πρέπει να θαυμάσουμε και τον τρόπο με τον οποίο συνέβαλε στο να απολαμβάνουν τιμές τα γηρατειά, γιατί, καθώς έδωσε στους γέροντες την απόλυτη εξουσία στους δικαστικούς αγώνες, στους οποίους ακόμα και η ποινή του θανάτου επισείεται για τους κατηγορουμένους, κατάφερε ώστε να αποδίδεται μεγαλύτερη τιμή στα γηρατειά, απ'ότι στη μυϊκή δύναμη της μετεφηβικής ηλικίας. Και

δικαιολογημένα αυτός ο ανταγωνισμός γίνεται αντικείμενο φραστικών διαξιφισμών περισσότερο από κάθε άλλη ανθρώπινη διαδικασία. Βέβαια και οι γυμναστικοί αγώνες είναι καλοί, αλλά αυτοί στοχεύουν στη σωματική βελτίωση. Αντίθετα η ευγενική άμιλλα για την κατάληψη μιας θέσης στη γερουσία, δίνει τη δυνατότητα να κριθούν τα ψυχικά χαρίσματα. Γιατί όσο η ψυχή είναι ανώτερη από το σώμα, άλλο τόσο οι διαδικασίες που ξεδιπλώνουν τις ψυχικές αρετές είναι περισσότερο άξιες φροντίδας, από αυτούς που φανερώνουν άρτια σωματική διάπλαση.

Και πώς δεν είναι άξια να θαυμαστεί και η ακόλουθη πράξη του Λυκούργου; Αυτός δηλ., όταν κατάλαβε πως εκεί που ασκούν την αρετή, όσοι θέλουν από αγαθή προαίρεση, δεν είναι σε θέση να μεγαλώνουν την πατρίδα τους, προέβη σε ρύθμιση που εξαναγκάζει τους πάντες να ασκούν δημόσια όλες τις αρετές στη Σπάρτη. Όπως ακριβώς λοιπόν ανάμεσα στους ιδιώτες, διαφέρουν αυτοί

που ασκούν την αρετή, έναντι αυτών που δεν την ασκούν, έτσι και η Σπάρτη δικαιολογημένα ξεχωρίζει ως προς την αρετή, σε σχέση με τις άλλες πόλεις, αφού είναι η μόνη που έχει καταστήσει ως δημόσιο καθήκον την καλή συμπεριφορά. Και δεν είναι καλό και εκείνο, ότι δηλ., ενώ οι άλλες πόλεις-κράτη επιβάλλουν ποινή, όταν κάποιος αδικήσει κάποιον, ο Λυκούργος επέβαλε εξίσου σοβαρές ποινές, αν κάποιος συλλαμβάνεται να αδιαφορεί για το πως θα γίνει όσο το δυνατόν καλύτερος; Γιατί πίστευε, όπως φαίνεται, ότι από αυτούς που στερούν την ελευθερία κάποιων, ή απ'αυτούς που οικειοποιούνται παράνομα κάτι, ή απ'αυτούς που κλέβουν, αδικούνται μόνο αυτοί που άμεσα βλάπτονται, από εκείνους όμως που απουσιάζει η αρετή ή το αγωνιστικό φρόνημα, προδίδεται όλο το κοινωνικό σύνολο. Έτσι λοιπόν εγώ τουλάχιστον έχω την εντύπωση ότι δίκαια επέβαλε τις πιο αυστηρές τιμωρίες σ'αυτές τις περιπτώσεις. Επέβαλε σ'αυτούς νομοθετικά την ανάγκη επίσης, στην οποία κανείς δεν

μπορεί να αντισταθεί, να δείχνουν έμπρακτο ενδιαφέρον σε κάθε είδους αρετή που σκοπεί στην εύρυθμη λειτουργία της πολιτείας. Σ' όλους εκείνους που ανταποκρίνονται στα καθήκοντα τους έδωσε ίσα δικαιώματα μέσα στο κράτος και καθόλου δεν έλαβε υπόψη του ούτε τα σώματα, ούτε την οικονομική δυσπραγία. Αλλά, όσες φορές όμως κάποιος φαινόταν απρόθυμος να αναλώσει τις δυνάμεις του για την εφαρμογή του νόμου, όρισε να μην θεωρείται αυτός πως ανήκει στην κατηγορία πλέον των **ομοίων**. Αλλά, ότι οι νόμοι αυτοί έχουν τις ρίζες τους στο απώτερο παρελθόν, νομίζω πως είναι σε όλους ξεκάθαρο και, σύμφωνα με την παράδοση, ο Λυκούργος έζησε στα χρόνια των Ηρακλειδών. Μολονότι αυτοί οι νόμοι είναι τόσο παμπάλαιοι, ακόμα και σήμερα εμφανίζονται για τις άλλες πόλεις σαν καινοτομίες και, αυτό που είναι το πιο παράξενο απ' όλα, ενώ όλοι ανεξαιρέτως επικροτούν απερίφραστα αυτούς τους θεσμούς, στην πράξη αντίθετα καμιά πόλη δεν είναι διατεθειμένη να τους ακολουθήσει.

Και αυτά είναι κοινά αγαθά και στην ειρήνη και στον πόλεμο. Αν πάλι κάποιος θέλει να πληροφορηθεί ποια μέτρα πήρε καλύτερα από τους άλλους, σχετικά με τις εκστρατείες μπορεί να τα ακούσει. Πρώτα λοιπόν κάνουν γνωστό μέχρι ποιο όριο ηλικίας πρέπει να στρατεύονται και οι ιππείς, και οι οπλίτες, και τέλος οι τεχνικοί. Με τον τρόπο αυτό, όσοι παρέχουν υπηρεσίες σε καιρό ειρήνης, όλους αυτούς τους έχουν σε αφθονία οι Σπαρτιάτες και σε περίοδο πολέμου. Και όσα τυχόν τεχνικά μέσα χρειαστεί το στράτευμα, αυτά έχει οριστεί να είναι φορτωμένα σε άμαξες και άλλα σε ζώα. Και έτσι ελάχιστα θα ξεφύγουν της προσοχής τους οι τυχόν ελλείψεις. Σχετικά πάλι με τον ένοπλο αγώνα επινόησε τα εξής: να φορούν κόκκινη στολή, επειδή πίστευε ότι ελάχιστα οι γυναίκες χρησιμοποιούν τέτοιο χρώμα και ότι δημιουργεί πιο κατάλληλο αίσθημα για μάχη, και χάλκινη ασπίδα. Και εύκολα δεν λερώνεται και, αν πλυθεί, γρήγορα ξαναγίνεται λαμπρότατη. Επέτρεψε σ'αυτούς που έχουν

περάσει την ήβη να έχουν μακριά μαλλιά, νομίζοντας ότι αυτοί θα έδιναν την εντύπωση πως είναι πιο επιβλητικοί, πιο αριστοκρατικοί και πιο τρομακτικοί. Αφού λοιπόν κατ'αυτόν τον τρόπο τους είχε εξοπλίσει με τα απαραίτητα, τους διαίρεσε σε έξι τάγματα ιππικού και σε έξι πεζικού. Το κάθε τάγμα πεζικού έχει 1 πολέμαρχο, 4 λοχαγούς, 8 διοικητές 50 ανδρών και 16 ενωμοτάρχες. Και απ'αυτά τα τάγματα με τη μεταβίβαση κάποιου συνθήματος, συγκροτούνται άλλοτε σε .., άλλοτε σε 3 και άλλοτε σε 6 ενωμοτίες. Και αυτό που νομίζουν οι πιο πολλοί, ότι δηλ. είναι πάρα πολύ περίπλοκη η ένοπλη Σπαρτιατική παράταξη, στην πραγματικότητα έχουν υιοθετήσει τα εκ διαμέτρου αντίθετα από τ'αληθινά. Υπάρχουν δηλ. στη Σπαρτιατική παράταξη οι άρχοντες αρχηγοί και οι γραμμές των στρατιωτών, έχοντας η καθεμιά ξεχωριστά όλα εκείνα που πρέπει να παρουσιάσει. Και είναι τόσο εύκολο να κατανοήσει κανείς αυτή την παράταξη, ώστε θα ήταν αδύνατο να πέσει έξω

κάποιος ,που έχει την ικανότητα να καταλαβαίνει τους ανθρώπους. Και στους μεν δόθηκε η τιμή να είναι μπροστάρηδες και να ηγούνται, ενώ στους άλλους ορίστηκε να ακολουθούν πρόθυμα. Η ανάπτυξη σε μέτωπο παράταξη από βάθος συντελείται με το να δίνονται,όπως ακριβώς από τον κήρυκα,έτσι και από τον ενωμοτάρχη,προφορικές εντολές (παραγγέλματα) και γίνονται αραιές και αποκτούν περισσότερο βάθος οι φάλαγγες. Τίποτα απ'αυτά, ακόμα και την παραμικρή λεπτομέρεια,δεν είναι δύσκολο για να το καταλάβει κάποιος. Την τεχνική της μάχης συντονισμένα με τον σύντροφο που θα βρεθούν δίπλα τυχαία, και αν ακόμα περιέλθουν σε σύγχυση, αυτήν ακριβώς την τεχνική της παράταξης αυτής, δεν είναι εύκολο πλέον να την καταλάβει κανείς, πέρα από αυτούς που έχουν γαλουχηθεί απ'τους νόμους του Λυκούργου. Με χαρακτηριστική άνεση και ευκολία επίσης οι Σπαρτιάτες κάνουν και εκείνα που φαντάζουν ανυπέρβλητα σ'αυτούς

που μάχονται με βαρέα όπλα (ή ακόμα και στους δάσκαλους της στρατιωτικής τέχνης). Όταν λοιπόν προχωρούν συντεταγμένοι κατά σειρά, ακολουθεί μια ενωμοτία, σαν οπισθοφυλακή. Αν λοιπόν, καθώς προχωρούν κατ'αυτόν τον σχηματισμό, από την αντίθετη κατεύθυνση αναφανεί εχθρική φάλαγγα, δίδεται ξαφνικά εντολή στον ενωμόταρχο να μετασχηματισθεί η φάλαγγα σε μέτωπο με τις ασπίδες προτεταμένες, και να προχωρούν συνέχεια έτσι,μέχρις ότου να έρθει αντιμέτωπη η φάλαγγα με την εχθρική. Αν παρόλο αυτά, και ενώ προχωρούν έτσι, αναφανούν οι εχθροί απ'τα νώτα τους, μεταβάλλονται με διάφορους ελιγμούς όλες οι γραμμές, ώστε να είναι πάντοτε οι πιο ισχυροί και γενναίοι αντίπαλοι των εχθρών. Και θεωρούν πως καθόλου δεν μειονεκτούν ούτε και σ'αυτό, στο ότι δηλ. βρίσκεται στ'αριστερά ο αρχηγός τους, αλλ' απεναντίας ότι και πλεονεκτούν κάπου-κάπου. Αν δηλ. κάποιοι επιχειρούν να τους περικυκλώσουν, να μην είναι σε θέση

να πραγματοποιήσουν κυκλωτικές κινήσεις προς τα άοπλα μέρη της παράταξης, αλλά προς τα οπλισμένα. Αν τώρα κάποτε για κάποιο λόγο κριθεί πως συμφέρει να βρίσκεται στη δεξιά πτέρυγα ο αρχηγός, αφού μεταστρέψουν το στρατιωτικό τμήμα, μεταπλάθουν σε σχηματισμό βάθους την κατά μέτωπο παράταξη, μέχρις ότου να βρεθεί ο αρχηγός στα αριστερά και η οπισθοφυλακή στα δεξιά. Αν τώρα πάλι, καθώς προχωρούν σε σχηματισμό βάθους, αναφανεί από τα δεξιά εχθρική στρατιωτική μονάδα, τίποτα άλλο το περίπλοκο δεν πραγματοποιούν, παρά στρέφουν τον κάθε λόχο προς τους εχθρούς, όπως ακριβώς η τριήρης έχει στραμμένη την πλώρα προς το εχθρικό πλοίο, και κατ'αυτόν τον τρόπο ξαναγίνεται ο λόχος της οπισθοφυλακής λόχος εμπροσθοφυλακής με προτεταμένο το δόρυ. Και αν επιπέσουν οι εχθροί από τ'αριστερά, ούτε και αυτό δεν τ'αφήνουν χωρίς προσχεδιασμό, αλλά ή τρέχουν γρήγορα μπροστά ή μεταστρέφουν τους λόχους

σε κατά μέτωπο με τους εχθρούς αντιπαράθεση. Και κατ'αυτόν τον τρόπο ξαναγίνεται ο λόχος της οπισθοφυλακής, λόχος εμπροσθοφυλακής με προτεταμένη την ασπίδα.

Θα περιγράψω επίσης και με ποιο τρόπο έκρινε ο Λυκούργος ότι πρέπει να οργανώνεται ένα στρατόπεδο. Επειδή οι γωνίες ενός τετραγώνου δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία, όρισε η στρατοπέδευση να γίνεται κυκλικά, εκτός αν υπάρχει κάλυψη ή από ένα βουνό, ή από ένα τείχος, ή αν έχουν καλυμμένα από ποτάμι τα νώτα τους. Έβαλε φυλάκια κατά τη διάρκεια της μέρας, τα οποία να επιτηρούν το εσωτερικό του στρατοπέδου, στα σημεία που είναι συγκεντρωμένος ο οπλισμός. Αυτά τα φυλάκια υπάρχουν όχι για να επιτηρούν τους εχθρούς, αλλά τους φίλους. Απ'την άλλη πλευρά τις εχθρικές μετακινήσεις κατασκοπεύουν ιππείς από τοποθεσίες κατάλληλες να βλέπουν πολύ έγκαιρα αν έρχεται κανείς. Κατά τη διάρκεια της νύχτας έκρινε σκόπιμο να παίρνουν μέτρα προφύλαξης από τους Σκιρίτες(τώρα τελευταία και οπό

τους μισθοφόρους...αν συμβεί μερικοί απ'αυτούς να εκστρατεύουν μαζί).

Σχετικά με το ότι περιφέρονται συνεχώς κρατώντας τα όπλα τους, πρέπει να πληροφορηθούμε καλά και τούτο, ότι δηλ. και αυτό γίνεται για τον ίδιο ακριβώς λόγο, για τον οποίο και τους δούλους εμποδίζουν από τα όπλα, και δεν πρέπει να απορεί κανείς από το γεγονός ότι αυτοί που απομακρύνονται για μια σωματική τους ανάγκη, δεν φεύγουν μακριά από τους συναδέλφους τους και από τον οπλισμό τους περισσότερο, παρά τόσο μόνο, όσο να μην ενοχλούνται μεταξύ τους. Και αυτά τα κάνουν για λόγους ασφαλείας. Μεταστρατοπεδεύουν πολύ συχνά και για να βλάπτουν τους εχθρούς και το ίδιο το στράτευμα να ωφεληθούν. Επί πλέον δε έχει προεξαγγελθεί δια νόμου σ'όλους τους Σπαρτιάτες να εξασκούνται, όσο διαρκεί η εκστρατεία. Το αποτέλεσμα είναι να νιώθουν πιο περήφανοι για τον εαυτό τους και να φαίνονται πιο ελεύθεροι απ' τους άλλους. Και δεν πρέπει ούτε περιπάτους να κάνουν, ούτε ν' απομακρύνονται απ' τον καθορισμένο για κάθε τάγμα χώρο, ώστε κανείς να μην

βρίσκεται μακριά απ' τον οπλισμό του. Μετά τις ασκήσεις ακριβείας, ο πρώτος από τους πολεμάρχους δίνει διαταγή να καθίσουν όλοι. Και αυτό είναι ένα είδος επιθεώρησης. Αμέσως μετά ακολουθεί ψυχαγωγία και ξεκούραση, πριν από τις απογευματινές ασκήσεις, αφού πρωτύτερα ο πολέμαρχος δώσει εντολή να διανεμηθεί το πρόγευμα και να αντικατασταθούν γρήγορα οι σκοποί (κατά λέξη = ο προωθημένος σκοπός). [Η σωστή σειρά είναι "αμέσως μετά δίνει εντολή το πρόγευμα να διανεμηθεί και γρήγορα να αντικατασταθούν οι σκοποί. Αμέσως ακολουθεί διασκέδαση και ξεκούραση."]. Μετά τα εσπερινά γυμνάσια δίνεται εντολή να παρασκευαστεί το δείπνο και, αφού υμνήσουν τους θεούς, σ' όσους έχει συμβεί να έχουν θυσιάσει και να 'χουν πάρει καλούς οiwονούς, κοιμούνται κοντά στα όπλα. Και δεν πρέπει να απορεί κανείς, επειδή αναφέρω εκτενείς λεπτομέρειες, γιατί πολύ λίγα είναι εκείνα στα στρατιωτικά ζητήματα, απ' αυτά που χρειάζονται φροντίδα, τα οποία θα μπορούσε κάποιος να εντοπίσει ότι έχουν παραμεληθεί.

Θα αναφέρω τώρα με τι κύρος περιέβαλε ο Λυκούργος το βασιλιά και τι μέτρα πήρε για τη διαφύλαξη της τιμής του, όταν βρίσκεται σε εκστρατεία. Πρώτα-πρώτα λοιπόν κατά τη διάρκεια της εκστρατείας, η πολιτεία με δημόσια δαπάνη συντηρεί το βασιλιά και το επιτελείο του. Στην ίδια με το βασιλιά σκηνή βρίσκονται και οι πολέμαρχοι, για να βρίσκονται συνεχώς μαζί του και να συσκέπτονται, όσες φορές έχουν ανάγκη. Στην ίδια επίσης σκηνή, βρίσκονται και 3 άντρες από τους ομοίους. Αυτοί φροντίζουν, για το χατίρι του βασιλιά και των πολεμάρχων, κάθε τι που έχει σχέση με την άνετη διαβίωσή τους, ώστε τίποτα να μην τους απασχολεί και να μπορούν απερίσπαστοι να ασχολούνται με τα σχετικά του πολέμου.

Επαναφέροντας το θέμα θα πω πως ξεκινά ο βασιλιάς μαζί με το στράτευμα για εκστρατεία. Στην πατρίδα πρώτα, θυσιάζει στον Αγήτορα Δία και στους Διόσκουρους. Αν οι θυσίες αποβούν ευνοϊκές, ο πυρφόρος παίρνει φλόγα απ'το βωμό και πρώτος φτάνει στα σύνορα της χώρας. Εκεί ο βασιλιάς ξαναθυσιάζει στο Δία και

στην Αθηνά. Όταν θυσιάσει σ'αυτούς τους 2 και πάρει καλούς οιωνούς, τότε περνά τα σύνορα της χώρας. Η φλόγα απ'αυτές τις τελετές προηγείται, χωρίς ποτέ να σβήνει, και την ακολουθούν κάθε είδους σφάγια. Κατά κανόνα,όταν ο βασιλιάς θυσιάζει, αρχίζει αυτή την ιεροτελεστία όσο είναι ακόμα νύχτα, θέλοντας να προκαταλάβει την εύνοια των θεών. Την ώρα της θυσίας είναι παρόντες οι πολέμαρχοι, οι λοχαγοί,οι διοικητές 50 αντρών, οι στρατηγοί των μισθοφορικών στρατευμάτων, οι επικεφαλής του αγήματος των μεταφορών και, όποιος θέλει από τους στρατηγούς των συμμαχικών πόλεων. Παρίστανται επιπλέον και 2 απ'τους εφόρους οι οποίοι δεν παίρνουν καμία απολύτως πρωτοβουλία, αν δεν τους το ζητήσει ο βασιλιάς. Επιβάλλουν σε όλους την πρέπουσα στάση ,όπως αρμόζει στην περίπτωση, βλέποντας τι κάνει ο καθένας. Όταν η θυσία ολοκληρωθεί, ο βασιλιάς τους μαζεύει όλους κοντά του και τους αναθέτει τις εργασίες που πρέπει να εκτελέσουν. Έτσι λοιπόν, βλέποντας αυτά, θα μπορούσες να φανταστείς πως όλοι οι άλλοι αυτοσχεδιάζουν στα στρατιωτικά, οι Λακεδαιμόνιοι,

αντίθετα, ότι πράγματι είναι οι μόνοι που είναι επαγγελματίες στην πολεμική τέχνη. Όσες φορές ο βασιλιάς τίθεται επικεφαλής του στρατεύματος, αν συμβαίνει να μην παρουσιάζεται κανείς εχθρός, κανένας απ'το στράτευμα δεν βαδίζει μπροστά από το βασιλιά, εκτός από τους Σκιρίτες και τους έφιππους ανιχνευτές. Όσες φορές συμβαίνει να βλέπουν ότι θα συναφθεί μάχη, αφού πάρει την εμπροσθοφυλακή του πιο επίλεκτου τάγματος ο βασιλιάς, βαδίζει προς τα δεξιά, μέχρις ότου βρεθεί ανάμεσα σε 2 τάγματα και 2 πολεμάρχους. Από την άλλη, ο μεγαλύτερος στην ηλικία από το προσωπικό της σκηνής του βασιλιά, ορίζει εκείνους που πρέπει να ταχθούν πίσω απ' αυτούς. Αυτοί είναι εκείνοι, απ'τους ομοίους, που συμβαίνει να βρίσκονται κάτω απ'την ίδια με το βασιλιά σκηνή, δηλ. οι μάντιες, οι γιατροί, οι αυλητές και οι άρχοντες του στρατού, επιπλέον δε, και ορισμένοι εθελοντές, αν βρεθούν. Έτσι, απ'αυτά που πρέπει να γίνουν, τίποτα δεν λείπει και τίποτα δεν υπάρχει που να μην έχει υπολογιστεί. Επί πλέον, μου φαίνεται ο Λυκούργος ότι σκέφτηκε και αυτά, ώστε να αποβούν πολύ

ωφέλιμα στον ένοπλο αγώνα της μάχης. Όσες φορές πάλι θυσιάζεται ένα κατσίκι, ενός χρόνου, αφού αντικρίσουν πλέον τους εχθρούς, υπάρχει νόμος να είναι παρόντες όλοι οι αυλητές, να παίζουν εμβατήρια με τον αυλό και κανένας από τους Σπαρτιάτες να μην είναι χωρίς στεφάνι στο κεφάλι. Και έχει οριστεί με νόμο να γυαλίζουν τα όπλα τους. Επιπλέον πρέπει οι νέοι να παίρνουν μέρος στη μάχη αρωματισμένοι, να είναι καθαροί και ευπαρουσίαστοι. Και μεταδίδουν τις εντολές στον ενωμόταρχο, γιατί, όντας έξω, δεν ακούει όλα τα παραγγέλματα. Τον πολέμαρχο πάλι πρέπει να τον απασχολεί το πως θα γίνεται αυτή η μετάδοση σωστά. Όταν φαίνεται ότι είναι πλέον καιρός να στρατοπεδεύσουν, την απόφαση, για το πότε πρέπει να στρατοπεδεύσουν και για την εκλογή της τοποθεσίας, την παίρνει ο βασιλιάς. Ο βασιλιάς όμως, δεν έχει αυτή την εξουσία, να στέλνει δηλ. διπλωματικές αποστολές σε συμμαχικές και εχθρικές πόλεις. Και όλοι ελέγχονται απ'το βασιλιά, όσες φορές θέλουν να προβούν σε κάποιο ενέργεια. Αν όμως τύχει να παρουσιαστεί κάποιος, που

χρειάζεται δικαστική ρύθμιση, ο βασιλιάς τον στέλνει στους Ελλανοδίκες, αν χρειάζεται χρήματα, στους ταμίες και, αν φέρνει λάφυρα, στους λαφυροπώλες. Τη στιγμή λοιπόν που όλα γίνονται κατ'αυτόν τον τρόπο, στο βασιλιά δεν μένει καμιά άλλη υποχρέωση κατά τη διάρκεια της εκστρατείας, εκτός απ'αυτή που μένει στον ιερέα να εκπληρώνει τις θυσίες προς τους θεούς, και στο στρατηγό να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του, απέναντι στους ανθρώπους (να διοικεί το στρατό).

Σε περίπτωση που κάποιος μου υπέβαλε το ερώτημα αν και τώρα ακόμα σε μένα φαίνονται ότι παραμένουν αμετάβλητοι οι νόμοι του Λυκούργου, αυτό μα το Δία, δεν θα μπορούσα να το πω με βεβαιότητα. Γιατί ξέρω ότι πρωτίτερα οι Λακεδαιμόνιοι προτιμούσαν να ζουν μεταξύ τους στην πατρίδα, έχοντας περισσότερο τα απαραίτητα, παρά να διαφθείρονται με το να είναι αρμοστές στις πόλεις και με το να κολακεύονται. Και πρωτίτερα ξέρω ότι αυτοί φοβούνταν να αποδεικνύονται ότι έχουν χρήματα. Τώρα όμως ξέρω ότι μερικοί επιδεικνύονται και από πάνω για την απόκτηση τους.

Πολύ καλά γνωρίζω και προηγουμένως ότι οι απελάσεις των ξένων γίνονται ακριβώς γι'αυτό το λόγο ,και ότι δεν επιτρεπόταν ν'αποδημήσει κανείς, για να μη γεμίσουν δηλαδή οι πολίτες με ραδιουργίες από τους ξένους. Τώρα όμως ξέρω καλά ότι, όσοι θεωρούνται επιφανείς, έχουν επιδιώξει με υπερβολικό ζήλο, για να μην πάψουν ποτέ να είναι αρμοστές σε ξένη χώρα. Και (ξέρω) ότι κάποτε φρόντιζαν πως θα είναι άξιοι να είναι πρώτοι (αρχηγοί). Τώρα όμως πιο πολύ καταπιάνονται με ζήλο στο πως θα εξουσιάσουν παρά στο πως θα γίνουν άξιοι γι'αυτό. Γι αυτό οι άλλοι Έλληνες πρωτύτερα μεν, έρχονταν στη Σπάρτη και τους παρακαλούσαν να ηγηθούν ενάντια σ' αυτούς που έδιναν την εντύπωση ότι αδικούν. Τώρα όμως πολλοί προτρέπουν ο ένας τον άλλο για να εμποδίσουν τους ίδιους(Σπαρτιάτες)να εξουσιάσουν ξανά. Όμως, δεν πρέπει ν' απορεί κανείς καθόλου γι' αυτά τα επίμεμπτα, που συμβαίνουν σ' αυτούς, γιατί ολοφάνερα, μήτε στο θεό, μήτε στους νόμους του Λυκούργου, υπακούουν.

ΤΕΛΟΣ ΤΡΙΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ